

KERTINĖ PARAŠTĖ

Šis Dešimtas mokslas ir kūrybos simpoziumas nebus paskutinis

Dešimtas Mokslo ir kūrybos simpoziumas už kelių dienų visus suves į Čikagos Jaunimo centro sales ir klases. Susirinks čia išeivijos mokslininkai, kūrėjai bei visuomenininkai. Lietuvai čia reprezentuos didelis būrys mokslininkų iš beveik visų Lietuvos universitetų, akademijų ar institucijų kartu su Lietuvos Švietimo ir mokslo ministru dr. Zigmą Zinkevičium. Per aštuonis Mokslo ir kūrybos simpoziumus išeivijoje (du buvo Lietuvoje) dar nebuvo tiek daug mokslo ir švietimo korifejų, aukštųjų mokyklų vadovų iš Lietuvos ir lietuvių mokslininkų išeivijoje, kiek šiame, galima sakyti, jubiliejiname Dešimtajame simpoziume. Turbūt nebuvo tiek sesijų ir paskaitininkų ankstyvesniuose simpoziumuose, kiek dešimtajame. Nebėjotina, į šią didelę akademinę šventę susirinks rekordinis klausytojų skaičius iš arti ir iš toli, kad išklausi, pabendraus su Lietuvos ir išeivijos mokslininkais, kuriuos jungia ne tik profesiniai horizontai, bet ir bendras mokslo ir kūrybos indėlis Lietuvai, dėl šviesesnės, geresnės ateities mūsų tautai.

Šiame simpoziume dalyvauja apie dvidešimt jaunųjų lietuvių mokslininkų, gimusių išeivijoje, aukštuosius mokslo laipsnius gavusių Vakarų universitetuose, juose bedirbančių JAV, Kanadoje ir kitur. Nemažai mūsų mokslininkų dalyvaus Dešimtajame simpoziume, kurie pradėjo pirmąjį ir dalyvavo visuose. Jų patirtis, jų įnašas bus reikalingas ir ateinantiems Mokslo ir kūrybos simpoziumams.

„Mokslas ir kūryba — tautos ateitis“, sako Dešimtojo simpoziumo motto. Jis dedikuojamas ir lietuvių tautos laisvės siekiam, jos rezistencinei kovai pagerbti, kuri vyko 1941 metais, karo ir pokario metu. Gyvieji tos rezistencijos dalyviai, šiandien jau garbingo amžiaus tos kovos ir lietuviybės išlaikymo veteranai išeivijoje, šiame simpoziume suteiks galimybę mūsų jaunesnei mokslininkų kartai išgirsti gyvą to meto mūsų tautos istoriją, kuri

labai skirtingai interpretuojama dabartinėje Lietuvoje, Rytų ir Vakarų pasaulyje.

Profesinėse konferencijose pranešimai, diskusijos yra skiriamos tos srities dalyviams. Mūsų Mokslo ir kūrybos simpoziumo uždavinys yra ne vien žiniomis pasidalinimas, bet ir visuomenės, jaunesniosios kartos sudominimas, švietimas ar informacija. Mūsų Mokslo ir kūrybos simpoziumų programa dviejų trijų dienų laikotarpiu visada buvo perkrauta, su paralelinėmis sesijomis ir mažai planarinių, simpoziume norint dalyvauti daugelio sričių mokslininkams bei paskaitininkams. Tokios apimties simpoziumui reikalinga savaitė ar ilgiau. Deja, turimos sąlygos rengėjus verčia pasitenkinti tik ilgesniu savaitgalio, JAV Padėkos dienos atostogų metu.

„Ar šis simpoziumas bus paskutinis? — tokios antraštės straipsniu šiuose puslapiuose šių metų liepos gale klausė dr. Kazys Ambrozaitis, MKS Tarybos narys. Tuo buvo norima sukelti diskusijas tarp manančių, kad Mokslo ir kūrybos simpoziumas ateityje reikia ruošti tik Lietuvoje arba kad reikia juos tęsti ir išeivijoje? Tam geriausias atsakymas yra Dešimtojo Mokslo ir kūrybos simpoziumo programa, paskelbta *Drauge* 1997 m. lapkričio 15 d. — jos sekcijos, jų paskaitininkų skaičius, su 1997 m. lapkričio 14 d. *Drauge* paskelbtas simpoziumo dalyviais iš Lietuvos. Jei šiandien yra toks susidomėjimas, toks gausus dalyvavimas Dešimtajame simpoziume, kas galėtų manyti, kad Lietuvos ir išeivijos mokslininkus jungiantis tiltas — Mokslo ir kūrybos simpoziumas nebereikalingas? Ar simpoziumų rengimo našta darosi per sunki, nepakeliamą šiaip ir anapus Atlanto? Ar jie naudingi Lietuvai ir išeivijai? Nors išeivija neturi savų universitetų auditorijų, o tik labai kuklias centrų patalpas?

Lietuvių tautos rezistencija ir sukilimai

DR. JUOZAS MEŠKAUSKAS

Mums dar istorijos mokslas neatsakė, iš kur ir kaip lietuvių tauta atsirado Baltijos jūros pakrantėse. Bet, jeigu mes arčiau pasisiūžėsime į lietuvių tautos istoriją, tai, manau, kad mes visi sutiksime, jog lietuvių tauta nuo pat valstybės organizavimo pradžios visus šimtmečius gyveno didesnėje ar mažesnėje įtampoje, tam tikroje rezistencijos būklėje ar dvasioje. Įtampa būklė turėjo įvairias priežastis ar motyvus. Mindaugo laikais kryžiuočių ordinas puldinėjo ir teriojo lietuvių tautą noredamas ją apkrikštyti.

Vėliau Algirdo ir Kęstučio, kurie Lietuvos valstybę išplėtė nuo Baltijos iki Juodųjų jūrų, laikais, kryžiuočių ordinas ir lenkai puldinėjo mus taip pat, apkrikštijimo motyvais vedini. Tuo tarpu Lietuvos valdovai Kęstutis ir Algirdas (ypač Algirdas, kuris savo veikla daugiau pasireiškė Lietuvos rytuose), patys pagony, karu, giminytės ryšiais, susitarimu, Rusijos žemes, gyventojus, jau apsikrikštijusius ortodoksus, jungia prie pagoniškos Lietuvos. To meto Lietuvos valdovai buvo tokie tolerantai, kad kai kurios mažos kunigaikštijos, būdamos jau ortodoksų religijos, prašėsi prijungiamos prie Lietuvos valstybės, nes joms buvo geriau būti prie labai tolerantiškos Lietuvos, negu būti totorių valsalais. Lietuvių tautos dvasinės

* Dr. Juozas Meškauskas dalyvaus Dešimtojo Mokslo ir kūrybos simpoziumo plenarinėje sekcijoje „1941 metų birželio sukilimas“ ateinančią penktadienį, lapkričio 28 dieną, 1-3 val. p.p. Jaunimo centro didžiojoje salėje, Čikagoje. Sesijai vadovaus Pilypas Narutis, o kiti kalbėtojai bus Mečys Mackevičius, Adolfas Damašius, Juozas Kazickas ir kun. Ignas Urbonas.

Išeivijoje sudaryta Mokslo ir kūrybos simpoziumų Taryba turi savo „jaunesnįjį brolių“ — Lietuvos MKS tarybą, kurią sudaro Lietuvos Mokslininkų sąjunga, Lietuvos Mokslo taryba ir Lietuvos Švietimo ir mokslo ministerija. Išeivijos MKS tarybą sudaro JAV LB Krašto valdyba, Pasaulio lietuvių gydytojų sąjunga, Pasaulio lietuvių inžinierių ir architektų sąjunga ir Lituanistikos institutas. Bendra Mokslo ir kūrybos simpoziumų taryba yra didelė ir galina įgauti šių simpoziumų ruošai šiandien ir rytoj. Jei simpoziumo rengėjai kartais pamini ruošos sunkumus ar talminkų stoką, tai nėra jokio pesimizmo ženklai tolimesnių simpoziumų ruošimui. Tiesa,

savybės, kaip savo tautos, savo žemės ir kalbos meilė, tolerancija, valstybingumas, Lietuvos Statuto sudarymas gudų kalba dar laukia gilesnių tyrinėjimų ir studijų.

Nors ir su šiomis savybėmis, lietuvių tauta ir didelė Lietuvos valstybė yra įtampas būklėje ir nuolatiniuose karuose. Iš vakarų nuolat ją puldinėja kryžiuočių ordinas, o iš rytų Rusijos Maskvos didysis kunigaikštis.

Kultūrinio, politinio ir religinio atžvilgiu Europoje susidarė ypatinga padėtis: maža pagoniška lietuvių tauta sukūrė didelę valstybę, kuri siekia nuo Baltijos iki Juodųjų jūrų, padalijo Europą į dvi dalis — Rytų ir Vakarų. Vakaruose yra imperijų ir tautiniais pagrindais besivystančių ir išsivysčiusių valstybių, kaip Prancūzija, Britų imperija ir kitos. Lietuva — didelė valstybė, Europą dalijanti į dvi dalis, yra neaiški. Vakarų valstybės valdo imperatoriai arba karaliai, Rytų teritorijas valdo kunigaikščiai, o Lietuvoje yra bajorų seimeliai ir seimai, kurių nutarimus turi vykdyti kunigaikščiai ir karaliai. Čia vel kyla įdomus klausimas: Lietuvos didelė valstybė ar tik nebus demokratinės sistemos (seimai ir seimeliai) ir mokslo (Lietuvos Statutas) gimtinė? Vakarai mato, kad šalia Lietuvos didelės valstybės, Vakarams keliančios problemas, yra katalikiška, nors tris kartus mažesnė, lenkų karalija. Vakarų protai nesnaudžia. Ir kokio genijaus ar idioto galvoje gimė mintis tas dvi valstybes sujungti, istorija nežino ir, be abejo, nesužinoja. Istorijos knygose, metraščiuose ir kronikose yra daug aiškinimų. Vakarų paskatinimu, gal iniciatyva ir pa-

stangomis, dideliame jų džiaugsmui, Lietuva su Lenkija susijungė, padarė uniją, įsteigė Lenkijos — Lietuvos karaliją, kuri Vakarų žemėlapuose, dažniausia žymima kaip Lenkijos karalija.

Čia vel istorinis paradoksas. Kaip kad Vakarai dalyvavo Lietuvos — Lenkijos karalijos įkūrimui, taip Vakarai su Rusija susitarė ją panaikinti, tarp sąvės ją pasidalindami. Lenkijos atskiros dalys teko Rusijai, Austrijai ir Prūsijai, o Lietuva išimtinai visa teko Rusijai. Abi Lenkijos — Lietuvos karalijos tautos pavergtos, prispaustos. Lietuvos — Lenkijos karalijos dalys, patekusios Rusijai ir Prūsijai, buvo ypatingoje padėtyje. Tų dalių tautos buvo norima iš Europos žemėlapiu išbraukti.

Susirinkę į Dešimtąjį Mokslo ir kūrybos simpoziumą, spauskime viens kitam dešinę, linkėdami ir vėl susitikti kitame simpoziume. Sveikinkime jo paskaitininkus taip gausiai dalyvaujančius iš Lietuvos ir pasaulio. Džiaukimės, kad auga mūsų mokslininkų naujos gretos Vakarų pasaulio mokslo šviesoje. Linkime, kad jos tarnautų ne vien tik savai profesijai, bet per ją ir pačiai Lietuvai.

Nesupykime, jei šio simpoziumo eigoje pasitaikys kokių nors nesklandumų ar trūkumų. Džiaukimės, kad ne taip gausi mūsų išeivijos intelektualinė jėga dar yra pajėgi suruošti taip stambią akademinę šventę, šį Dešimtąjį Mokslo ir kūrybos simpoziumą.

Bronius Juodelis

Dr. Juozas Meškauskas kalba prieš kiek metų Čikagoje suruoštoje akademijsioje pagerbti Lietuvos valstybininką prelatą Mykolą Krupavičių (1885-1970).

stangomis, dideliame jų džiaugsmui, Lietuva su Lenkija susijungė, padarė uniją, įsteigė Lenkijos — Lietuvos karaliją, kuri Vakarų žemėlapuose, dažniausia žymima kaip Lenkijos karalija.

Čia vel istorinis paradoksas. Kaip kad Vakarai dalyvavo Lietuvos — Lenkijos karalijos įkūrimui, taip Vakarai su Rusija susitarė ją panaikinti, tarp sąvės ją pasidalindami. Lenkijos atskiros dalys teko Rusijai, Austrijai ir Prūsijai, o Lietuva išimtinai visa teko Rusijai. Abi Lenkijos — Lietuvos karalijos tautos pavergtos, prispaustos. Lietuvos — Lenkijos karalijos dalys, patekusios Rusijai ir Prūsijai, buvo ypatingoje padėtyje. Tų dalių tautos buvo norima iš Europos žemėlapiu išbraukti.

Dalis Dešimtojo Mokslo ir kūrybos simpoziumo rengėjų posėdžio metu Čikagoje: Programos komiteto pirmininkas dr. Vytautas Narutis, Organizacinio komiteto pirmininkas Bronius Juodelis, Organizacinio komiteto sekretorė Violeta Drupaitė ir Dešimtojo MKS Tarybos pirmininkas architektas Albertas Kerelis.

Zigmo Degučio nuotrauka

Šiame numeryje:

Nepaskutinis Mokslo ir kūrybos simpoziumas • 1941 metų sukilimas Lietuvos istorijos perspektyvoje • Solistės Juozės Augaitytės karjeros kelionė (3) • Algimanto Kezio fotografijos — „Motėris“ • Alfonso Tyruolio Indijos poeto Rabindranath Tagore vertimai • Romo Viesulo darbų paroda Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois

Lietuvių sukilimai

(Atkelta iš 1 psl.)

Sibirą ištremtų buvo 972, ištremtų į Sibirą apsigyventi buvo 1,427, ištremtų į Rusiją gyventi policijos priežiūroje buvo 1,529, ištremti į Rusiją ir apgyvendinti Rusijos žemėse buvo 4,096 žmonės. Buvo nemažai pabėgusių ar žuvusių nežinomo aplinkybėmis.

Idomu, kaip į lenkų ir lietuvių sukilimą reagavo Vakarai. Prūsų žinomas istorikas ir "Rytinių klausimų žinovas" Teodor Bernhardt Prūsų užsienio reikalų ministeriui rašo: "kad Lenkijos išlaisvinimas nesudarytų Prūsams ir Vokietijai pavojaus, tautai privalo įvykti ne anksčiau kaip Poznanės kunigaikštystė bus suvokietinta visiškai, arba bent iki tokio laipsnio, kad ten bus nebeįmanoma svajoti apie pirmąsias padėties gražinimą, ir ne anksčiau, kai Vokietija bus suvienyta Prūsų vadovybėje. Šiuo metu tu abiejų sąlygų įgyvendinimas dar yra toliamas ir todėl Prūsų ir Vokietijos interesai mums liepia veiksmais dalyvauti lenkų sukilimo nugalėjime. Jei Rusija nebūtų pajėgi pati viena tai padaryti, tai mes aiškiai turėtume jai padėti." Tos pat nuomonės buvo ir Otto von Bismarck, buvęs tuo metu Prūsijos atstovu Petrapielyje ir vėliau, 1862 metais suvienytos Vokietijos kancleriu.

1863 metų gegužės mėnesį Prancūzijos ministeris pirmininkas teiravosi pas Bismarck, kaip Prūsija laikytųsi, jei Prancūzija, susidėjusi su Danija ir Švedija, imtųsi karo veiksmų Baltijos jūros srityje. Bismarck atsakė, kad tai priklausytų nuo Austrijos laikysenos. Prancūzija lenkų sukilimams ir pačiai Lenkijai buvo labai palanki, bet, turėdama reikalą su britais, aktyviai lenkų negalėjo paremti.

Anglų politika padalintos Lenkijos – Lietuvos karalystės klausimu buvo neaiški. Ministeris pirmininkas lordas Palmerston užsienio reikalų ministeriui John Russell rašė: "Substantyvi (reiškia Lietuvos – Lenkijos) valstybė atstatytina kaip barjeras tarp Vokietijos ir Rusijos." Tuo tarpu britų ambasadorius Rusijai lordas Napier rašo: "Lenkijos atstatymas ir tuo būdu Rusijos susilpninimas būtų pamišimas, tiesiog priešingas mūsų interesams."

Kitos, mažos valstybės moraliskai rėmė sukilusias tautas, bet praktiškai nieko negalėjo padaryti. 1862–1864 metų sukilimo laikotarpiu vyko labai aktyvi diplomatinė veikla ir kova. Buvo daug posėdžių, suvažiavimų, prirašyta daug notų, daug pasitarimų, diskusijų. Ir kas idomu; kad visoj šioj veikloj minima tik lenkų tauta ir diskutuojama tik Lenkijos valstybės atstatymas. Lenkų sukilimo rengėjas, aktyvus jo dalyvis ir labai stipriai besireiškias diplomatinėj veikloj ir kovoje grafas Čartoryskis, labai palankus Lietuvai savo kalbose ir notose, visur primena Lietuvą ir ją užgaria, bet jam atsakymuose figūruoja tik Lenkija. Lietuva, kada tai dalijusi Europą į dvi dalis – užmiršta. Taip ji užmiršta buvo iki Pirmojo pasaulinio karo. Tauta paversta, prispausta, joje įtampa diena iš dienos didėja. Pirmojo pasaulinio karo pabaigoje tauta sukiyla ir ginklu atkovoja sau laisvę ir atkuria Lietuvos valstybę, bet be sositės Vilniaus ir jo krašto ir be Klaipėdos krašto. Ir nuostabū, kad lietuvių tauta, kuriai buvo uždraustas raštas, atkūrusi valstybę per 22 metus savo kultūra ir pažanga prilygo amžius buvusioms laisvoms tautoms ir valstybėms. Tačiau atplėtos Lietuvos teritorijos laikė tautą tam

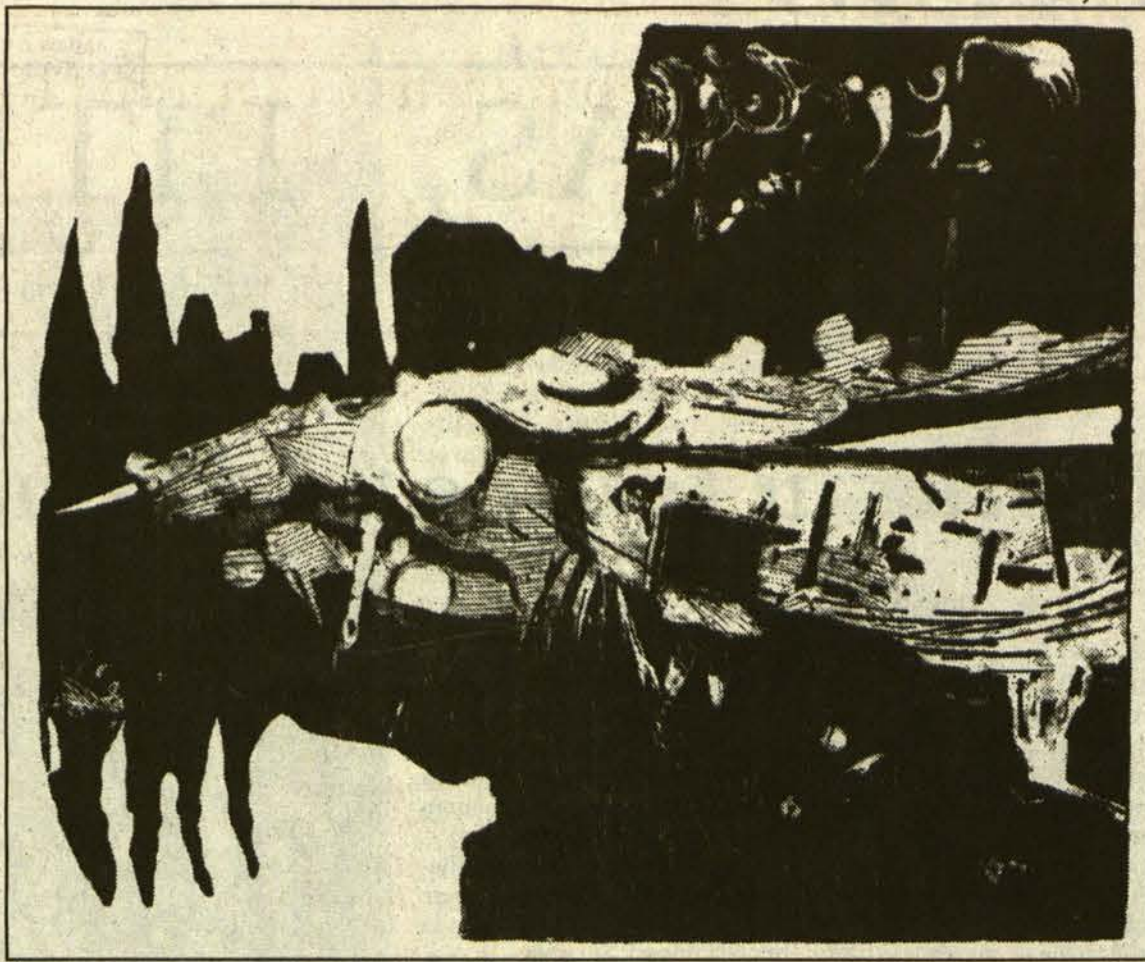
tikram įtempime. Danzig'o koriaus, Klaipėdos ir Vilniaus teritorijos ir Lietuva buvo beveik nuolatiniai tarptautinių ginčų objektai. Dabar yra žinoma, kad slaptauose posėdžiuose tuos objektus svarstant ir diskutuojant labai rimtų valstybių ir diplomatų buvo pasiūlyta Lietuvą iš žemėlapių išbraukti ir, padarius tam tikrus teritorinius patvarumus, tą beveik nuolatinį tarptautinį ginčą baigti.

Galų gale du diktatoriai, Hitleris ir Stalinas susitarė ir Lietuvą iš žemėlapių išbraukė. Lietuvos valstybės nebėra. Lietuvių tauta okupuota. Ir okupacija yra ypatinga, kokios istorija dar nežino. Lietuvių tautos narys ar Lietuvos valstybės pilietis nustojo ne tik laisvės, bet jis nustojo teisės ką nors turėti. Jei jis turėjo namą — iš jo atimama, jei jis turėjo žemės gabalą, ūkį — iš jo atimama, jei jis buvo taupus ir banke turėjo sąskaitą, jis atsikėlęs rytą per radiją girdi, kad visos sąskaitos yra nusavinamos ir kad jis nieko nebeturi, jei jis buvo profesionalas, sakykim, gydytojas, jis atsikėlęs rytą girdi, kad profesionalų turima aparatūra nusavinama, pavyzdžiui, jei jis turėjo rentgeno aparatą ar elektrokardiografą, tai jis jį nebeturi. Draudžiama pavergtam lietuviui tikėti, melstis ir kitaip galvoti, negu okupantas galvoja. Jei lietuvis buvo geras valstybės tarnautojas, geras mokytojas, geras ir sąžiningas teisėjas, jis yra areštuojamas, sodinamas į kalėjimą, baudžiamas ištremimu į koncentracijos stovyklą ar net mirtimi.

Po metų okupantas priešo priešo, kad jis pavergtiems ir nužmogintiems lietuvių tautos nariams ir buvusius Lietuvos piliečiams nebeleidžia gyventi savo tėvynėje. Policija ir kariuomenė naktimis areštavo šeimas, vaikus, senelius, ir nešias moteris, sodino į sunkvežimius, vežė į geležinkelio stotis, krovė juos į gyvulinius, be jokių minimalių sanitarinių įrengimų, vagonus, kaip gyvulius, ir mėnesiais vežė į tolimas nežinomas Rusijos dalis. Po tų neįsivaizduojamo teroro naktų žmonės bijojo eiti į tarnybą, bijojo būti gatvėje, bijojo nakvoti savo lovoje, nes nežinojo, kur ir kas su jais atsitiks. Aš pats nakvodavau savo išvežtų draugų butuose, nes maniau, kad tie butai jau yra saugesni.

Viso to vienerių metų okupacijos laikotarpio metu lietuvių tauta tapo labai įtempta, bet ne be vilties. Kažkaip buvo jautiama, kad šitie du diktatoriai, Lietuvos valstybę iš žemėlapių išbraukusieji, susipeš ir kažkas įvyks ir to įvykiu lietuvių tauta bus paliesta. Ir tam įvykiui pradėta ruošti. Tame pasiruošime ir man teko dalyvauti. Mano kabinete buvo sudaryta arba numatyta laikinoji Lietuvos vyriausybė. Ruošiamasi buvo labai atsargiai. Man tik čia, Amerikoje, paaiškėjo, kad dr. Kazys Ambrozaitis, tada dar būdamas studentu, kai man kabinete aptarė planus, situaciją ir sudarė ar numatė vyriausybę, prie mano namo ėjo sargybą. Reiškia, pasiruošimas vyko plačiau, bet labai atsargiai. Tai buvo keletą savaičių prieš karo pradžią.

1941 metų birželio mėnesio 22 dienos, sekmadienio, rytą Vokietijos karo lėktuvai Lietuvos padangėję ir strateginėse vietose mėto bombas. Reiškia, tarp Rusijos ir Vokietijos prasidėjo karas. Šitam įvykiui pasirošė žmonės užima atitinkamus postus ir pareigas. Tauta sukiyla. Sukilimo vadovybė birželio mėnesio 23 dieną per Kauno radiją paskelbia Lietuvos valstybės atkūrimą ir praneša laikinosios vyriausybės sudėti. Įvykiai žaibo greičiu vystosi to-

Romas Viesulas

„Departure“, 1960
Graviūra

Dešimtojo Mokslo ir kūrybos simpoziumo proga Lietuvos dailės muziejuje, Pasaulio lietuvių centre, Lemont, Illinois, ruošiamos dvi parodos: Romo Viesulo litografijų darbų paroda — „Netekties dainius“ ir Algimanto Kežio fotografijos darbų paroda „Moteris“. Parodų atidarymas bus ateinantį trečiadienį, lapkričio 26 dieną, 7 v.v. Abi parodos Lietuvos dailės muziejuje, Lemont'e, vyks iki ateinančių metų sausio 11 dienos.

liau. Žiaurusis okupantas traukiasi, ateina kitas. Vokiečiai Lietuvos valstybės atkūrimo ir paskelbtos vyriausybės nepripažino, jos darbą klydę ir po šešių savaičių ją visai likvidavo. Prasidėjo pilna vokiečių okupacija. Tautos sukilimas, okupantams rezistencija, atitinkamomis formomis vyko toliau ir sukilimo aukos didėjo.

1941 metų birželio 22 dieną Lietuvos valstybė buvo atkurta antrą kartą. Lietuvos valstybės atkūrimas buvo praneštas per radiją. Atkūrimo akta perskaitė rezistencinės organizacijos sukilimo narys Leonas Prapuolenis. Perskaitys atkūrimo akta jis pranešė Laikinosios vyriausybės narius. Laikinoji vyriausybė buvo sudaryta koalicinė, susidedanti iš įvairių grupių, išskiriant komunistus, žmonius. Lietuvių tauta tą pranešimą su didžiausiu džiaugsmu sutiko ir vyriausybės darbuose pilnai kooperavo. Vyriausybė buvo labai tolerantiška ir esamomis sąlygomis ir galimybėmis ėmėsi pilno darbo. Vokiečių kariuomenė ir vyriausybės darba ryškiau nesikišo. Lietuvos laikinoji vyriausybė kelias dienas, iki atvyko vokiečių civilinė — okupacinė valdžia, dirbo labai intensyviai. O darbas buvo sunkus, nes komunistinės valdžios buvo viskas suardyta. Departamentų direktoriai, įstaigų vedėjai, sąžiningi tarnautojai buvo areštuoti, ištremti, atleisti iš darbo. Teismai suardyti. Teisėjai areštuoti ar atleisti iš pareigų. Žemės ūkis pradėtas griauti.

Laikinoji Lietuvos valstybės vyriausybė turėjo sau uždavinių, kiek sąlygos leidžia, atstatyti ir normalios vežės valstybės egzistenciją ir darbą. Ir ji padarė labai daug ir atliko labai svarbius uždavinius.

Atvykusi civilinė vokiečių okupacinė valdžia pradėjo Laikinosios vyriausybės darbus trukdyti ir po kelių savaičių visai jos darbus sustabdė ir Laikinoją vyriausybę likvidavo.

Antras, 1941 metų birželio mėnesio 22 dienos Lietuvos valstybės atkūrimas lietuvių tautos istorijoj yra labai svarbus, nes ji visa tauta su džiaugsmu priėmė, pilnai ir visuotinai kooperavo. Ir Lietuvos valstybė kelias dienas daugiau ar mažiau savarankiškai tvarkėsi ir valdėsi. Veikė valdžia ir viso krašto savivaldybės. Šito periodo nereikia užmiršti, bet reikia jį grupuoti kartu su Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios aktais.

Vokiečių okupacija tęsėsi iki

1944 metų pabaigos. Lietuvos okupantą vokiečių ištūmė okupantas rusas ir vėl Lietuva tapo ilgiems metams labai žiaurią Rusijos okupacijoj. Rezistencija ir tautos sukilimas tęsėsi ir kainavo daugelio tūkstančių lietuvių gyvybių. Rezistencija ir sukilimas priblėso su paskutiniu partizanų mirtimi. Lietuvių tautos įtampa buvo didelė. Atsparumas, rezistencija ir sukilimas buvo tik priblėšęs, bet nepra-nykęs. Jis atsigaivė vėl, tik kitomis formomis, kuomet Gorbačioviui nuvykus į Lietuvą lietuvių minios, jį apsupdamos, šaukė: „Lietuva! Lietuva! Lietuva!“ Sukilimo forma, kurios iniciatoriai yra lietuviai, Baltijos kelias, kur Lietuvos, Latvijos ir Estijos gyventojai susitvėrė rankomis sudarė grandinę, kuri tęsėsi nuo Vilniaus iki Tallinn'o, yra sunkiai aprašomas įvykis. Tą eilę pamatė verkė ne tik Lietuvos, Latvijos ir Estijos gyventojai, bet ir iš kitų kraštų atvykę žmonės. Lietuvių ateinančios kartos šita sukilimo forma galės didžiuotis, nes ji parodo lietuvių tautos dvasios didybę. Sukilimas tęsėsi toliau kitomis formomis, kaip kad 1991 metų sausio mėnesį Vilniuje, kur kainavo keliolika gyvybių. Lietuvos valstybė 1990 metų kovo mėnesio 11 dieną atstatyta, lietuvių tauta laisva. Tauta per 50 žiaurios okupacijos metų visais atžvilgiais: dvasiniu, moraliniu, kultūrinu, ekonominiu ir kitais, labai pažeista ir sužalota. Tautos atkūrimui reikės daugelio metų laiko ir sunkaus darbo.

Sakoma, kad istorija yra gyvenimo mokykla. Ko mūsų istorija mus moko? Nuo Baltijos jūrų iki Juodųjų jūrų besitęsianti Lietuvos valstybė, faktiškai tai Lietuvos imperija, nes savo struktūra ir charakteriu buvo labai panaši į buvusias ir esamas tuo metu Vakarų Europos imperijas, dalijo Europą į dvi dalis. Bet tuo metu apie Vakarų ir Rytų Europos skirtumus, nors jie buvo jautiami, nebuvo kalbama. Ilgainiui tie skirtumai ryškėjo. Per 1862–1864 metų lietuvių ir lenkų tautų sukilimą atsišaukime į sukilėlius „Gaspadoriaus prauda“ Nr. 2 rašoma: „Kaimynystėje su mumis gyveno vokiečiai ir maskolius. Vieniems ir kitiems mūsų turtingumas badė akis, kad taip ką užgrobus, na ir norėjo mus išvysti iš mūsų tėvynės. Reikėjo gintis.“ Anglijos ministeris pirmininkas lordas Palmerston nori sukurti Lenkijos valstybę kaip barjerą tarp Rusijos ir Vokietijos. Reiškia ir Vilniaus gas-

Juozės Augaitytės karjeros kelionė (3)

JONAS P. LENKAITIS

(Tęsinys iš *Draugo*
lapkričio 8 dienos numerio)

Po ketverių „liesų“ stipendininkės metų Italijoje, nuolatinis darbas ir atlyginimas teatre buvo visų isikurimo minčių pagrindu. Nelauktai ir netikėtai staiga viskas žuvo. Pirmą kartą gyvenime atsirado padėtyje, kad neturėjo pinigų apsimokėti už kambarį nei maistui nusi-pirkti.

Apie jos nesėkmę sužinojęs Antanas Sutkus, iš patyrimo žinodamas, kad ligi spalio pabaigos teatre nebus svarstomi jos reikalai, pakvietė ją užėti į radiofoną. Atvykus pasiūlė jai du ar daugiau kartų per savaitę dainuoti radiofone ir už kiekvieną dalyvavimą mokėti po 50 litų.

Tuo laiku jokių garso užrašymo priemonių dar nebuvo. Visų parengimų transliacijos buvo „gyvos“. Kiekvienoje programoje teko fiziškai — asmeniškai dalyvauti. Orkestro, dainininkų, kalbėtojų ir pranešėjų mikrofonai telefonu laidais buvo sujungti su radijo stoties siūstuvu. Toks pasiūlymas laikinai išsprendė pragyvenimo problemą, bet, nepriimtai į teatrą, moraliai ją paliko, jos patios žodžius pakartojant, „ižiesta, sužeista ir sužalota“.

Nauja netikėta karjera

Dainavimas per radijo pasiekė tolimiausias Lietuvos vietas. Organizacijos pradėjo teirautis apie galimybę pakviesti ją dainuoti jų ruošiamuose renginiuose, o Kauno visuomenei ji buvo pristatyta Vinco Kudirkos orkestro „Metropolitain“ kino patalpose vykstančiuose sekmdienių koncertuose. Tuo pačiu metu teatre susiorganizavo grupė teatro tarnautojų, vadovaujama dirigento Leono Hofmeklerio ir režisieriaus T. Pavlovskio paveikti teatro meno vadovybė, kad ji būtų priimta į teatrą.

Pagaliau teatre

Naujojo sezono atidarymui pasirėngimams prasidėjus, spalio mėnesyje, ji buvo priimta į teatrą. Tas teatro vadovybės gestas iš dalies sumažino ankstyvesnio nusivylimo skausmą ir atstatė jos viltis dainuoti ope-roje. Nuolat dainuodama radijo programose ir didesniuose miestuose įvairių organizacijų ruoštuose koncertuose, per paskutinius keturis mėnesius įsigijo gausų skaičių jos dainavimą pamėgusių klausytojų, koncertų lankytojų, sekėjų ir gerbėjų. Galvojo, kad ateidama į teatrą turės kuom pasigirti abejonių turėjusiai teatro meno vadovybei. Greit paaiškėjo, kad ir ši kartą ji apsiriko.

Būti priimtam į operą, dar nereiškia, kad galėsi dainuoti

Olimpiniuose žaidimuose ar arklų lenktynėse, žiūrovai — lankytojai mato pastatytas klū-tis, kurias bėgikai turės nugalėti. Kiekvienas teatras taip pat turi savotiškas klūtis, tik naujai priimtieji apie jas nieko se įvairiomis sąlygomis, įvairiomis priemonėmis ir įvairiais būdais, bet visos tos datos yra vienodai svarbios ir visos vienodai minėtinos. Minėtinos kartu dar ir todėl, kad dar yra žmonių, kurie visuose tuose procesuose ir tomis datomis yra dalyvavę ir minint kurį nors vieną datą jie gali jaustis išskirti. O juk jie yra gyvi liudininkai.

nežino, nes jos yra nematomos. Kauno teatre jų buvo gana apstu. Jos buvo vadinamos įvairiausiais vardais ir pavadinimais: taisyklė, tradicija, teatro tvarka, isisenėjimas, vyresniškumas ir t.t. Jos, kaip vežėjo vadžios, buvo suvestos į operos meno vadovo, operą stačiusio dirigento, režisieriaus ir pagal sąlygas ar reikalą teatro direktoriaus rankas, visų kartu laikomos, o kai kurie asmenys buvo net pažaboti. Juzytei buvo pastatyta dar ir papildomų klūčių.

Rolių paskirstymo tvarka

Kiekviena operos rolė yra padalinama keliems solistams. Solistus keičiant, kiekvienas turi progą scenoje, spektaklio metu klausytojams parodyti savo balso ypatybes ir vaidybinius sugebėjimus. Kas, kada ir kokioje solistų sudėtyje dainuos, priklauso nuo dirigento. Pirmasis dainininko uždavinys yra tinkamai išmokyti rolę. Tada jis yra muzikaliai dirigento, o vaidybiškai išrežisieriaus patikrinamas ir parengiamas atskirų veikalo scenų ar paveikslų praty-boms. Sukvietus repeticijai, dirigentas gali savo nuožūra neleisti solistui dalyvauti, teatrališkai išsireiškiant, pasodinti jį „ant ledu“. Juzytei daug kartų teko „vėsintis“ ištisas repetici-jas. Tam pačiam tikslui pasiekti, teatro vadovybė naudoja kitus metodus. Pataria išmokyti retai statomų operų roles ir liepia laukti, ligi toji opera bus statoma. Kartais tekdavo laukti labai ilgą laiką.

Operos spektaklio metu, dirigentas koordinuoja su orkestru visus scenoje vykstančius veiksmus ir judesius. Nuo jo vieno priklauso, ar solistui bus leista tą rolę dainuoti kitą kartą, ar ne. Jei dėl kokios nors priežasties dirigentas yra pasiryžęs „nustumti“ solistą nuo rolės, pakanka solistui neparodyti kelių svarbių įstojimų ir įrašyti į spektaklio užrašų knygą, kad solistas yra nemuzikalus, nesugeba laiku įstoti, neseka muzikos, demoralizuoja orkestro grojimą ir kenkia spektaklio orumui. Prieš tokį dirigento pareiškimą teatro vadovybė dažniausiai yra priversta nusileis-ti.

Debiutas

Tais metais į repertuarą grąžino atnaujintą operą „Pikų damą“. Operoje, be pagrindinės kunigaikštienės, yra dar kitos keturios moterų rolės. Dvi soprano ir dvi mezzosoprano, balsams. Kai kurias iš jų skiria solistės, turinčios ribotą dainavimo patyrimą spektaklyje, ir pataria išmokyti abi to balso partijas, kad būtų galima roles su-keisti.

Nors teatro vadovybės sudarytame repetitijų ir pratybių są-raše Augaitytė buvo įrašyta, pirmose penkiose ar šešiose repeticijose Mykolas Bukša jos nekviėtė repetuoti. Solistas Aleksandras Kutkus į tai atkreipė dirigento dėmesį. Bukša, savaip paaiškinęs priežastį, leido repeticijoje dalyvauti ir atnaujintoje premjeroje paskyrė jai „debiutuoti“ kelias minutes trunkančioje šokančios ir dainuojančios piemenaitės rolėje. Spektaklio metu L. Hofmekleris ir T. Pavlovskis atidžiai klausėsi jos dainavimo ir stebėjo jos laikyseną scenoje.

Po kiek laiko juodu pasiūlė Bukšai išbandyti jos sugebėjimus išpaikintos kunigaikštienės dukterėčios Luizės rolėje. Pirmojo spektaklio metu T. Pavlovskis atsidėjęs stebėjo antrojo veiksmo sceną, kur Luizė sto-vėdama sužavėta klausė jos

(Nukelta į 4 psl.)

Algimantas Kezys, „Jūratė 31“ (kairėje) ir „Nendrė“ (dešinėje). Algimanto Kezio fotografijų parodos „Moterys“ atidarymas bus ateinanti trečiadienį, lapkričio 26 dieną, 7:00 v.v. Lietuvos dailės muziejuje, Lemont, Illinois.

Apie moters reikšmes ir įvaizdžius

ARTŪRAS TEREŠKINAS

Algimantas Kezys. MOTERIS. Fotografijos. Knygos dailininkas — Vincas Lukas. Reprodukcijos — Jan Barry. Išleido „Galerija“ 1997 metais Čikagoje.

Rankose nauja Algimanto Kezio knyga *Moterys*. Vartai ją ir klausyti: ką dar įmanoma pasakyti po iškalingų autoriaus fotografijų, po intriguojančio autoriaus žodžio knygos pradžioje? Ką įmanoma pasakyti po begalybės traktatų, kūrinių, žodžių apie moterį?

Gal tik pakartoti mintis, kurios išsilies iš tavęs, kai žvelgi į Kezio kūrinius. Gal tik pakartoti tai, kam tave provokuoja vis atsinaujinanti Kezio kūryba.

Moterys dominuoja dvigubo vaizdo montažas, kurį jau matėme vėlyviausiose Algimanto Kezio darbuose. Pastatas ir veidas, gelė ir ranka, liemu ir besiskleidžiantis žiedas, medis ir kūnas, augalo lapas ir veido raukšlės, fotografo supinti į daugialypį vaizdinių tinklą.

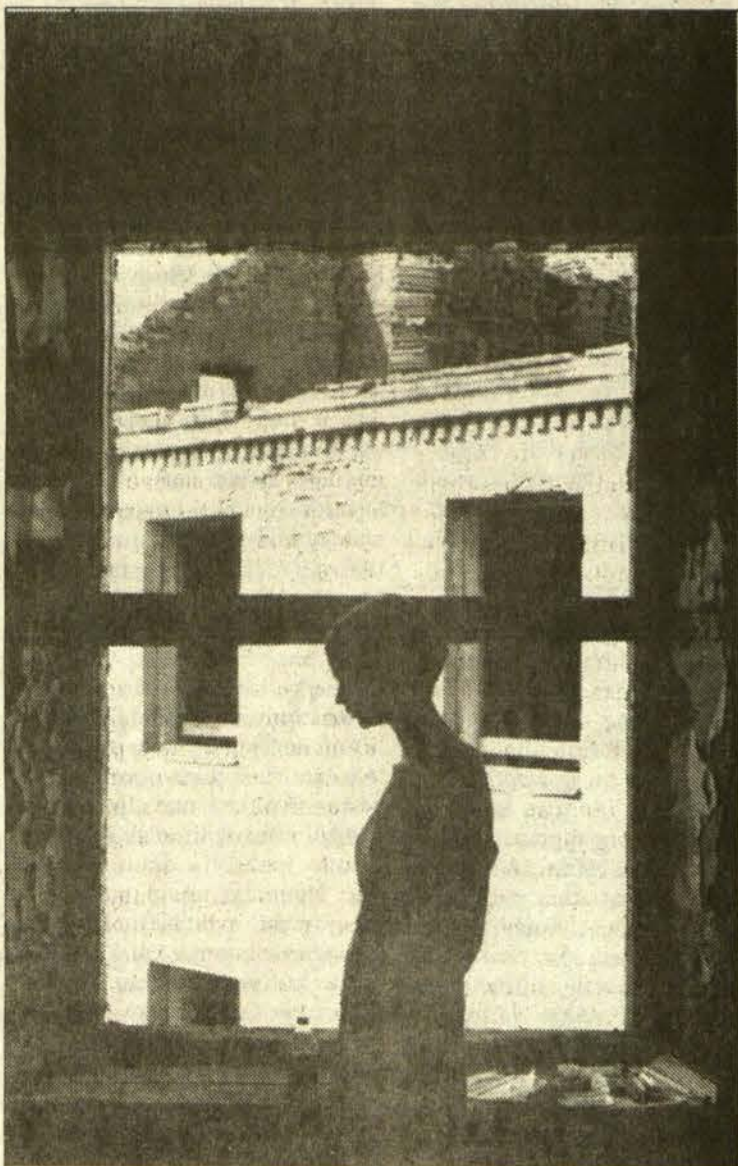
Moterys Kezio knygoje turi ne tik kūnus, bet ir vardus; knygos skyriai, išskyrus aktų skyrių, pavadinti fotografuojamų objektų vardais. Knygoje tarsi pasakota trumpučių kiekvienos merginos ar moters istorija, išsakoma kūno gestais, pozomis, šešėliais, į veidą įsispaudusiomis nuotakomis. Kiekviena Kezio fotografuojama mergina ar moteris turi savo charakterį, tik jai vienai būdingą išraišką, vyraujančią nuotaką. Kiekviena iš jų turi savą identitetą. Kezys, atrodo, šitą identitetą tik dar labiau paryškina, surasdama savo žvilgsnio objektui savitą

fizinę aplinką. Knygoje atrandami aplinkinių bei fizinių erdvių įvairovė.

Kiekvienos moters kūnas — veidas, rankos, akys, lūpos, kojos, pirštai, liemu — konceptualizuojami per erdvę, su kuria

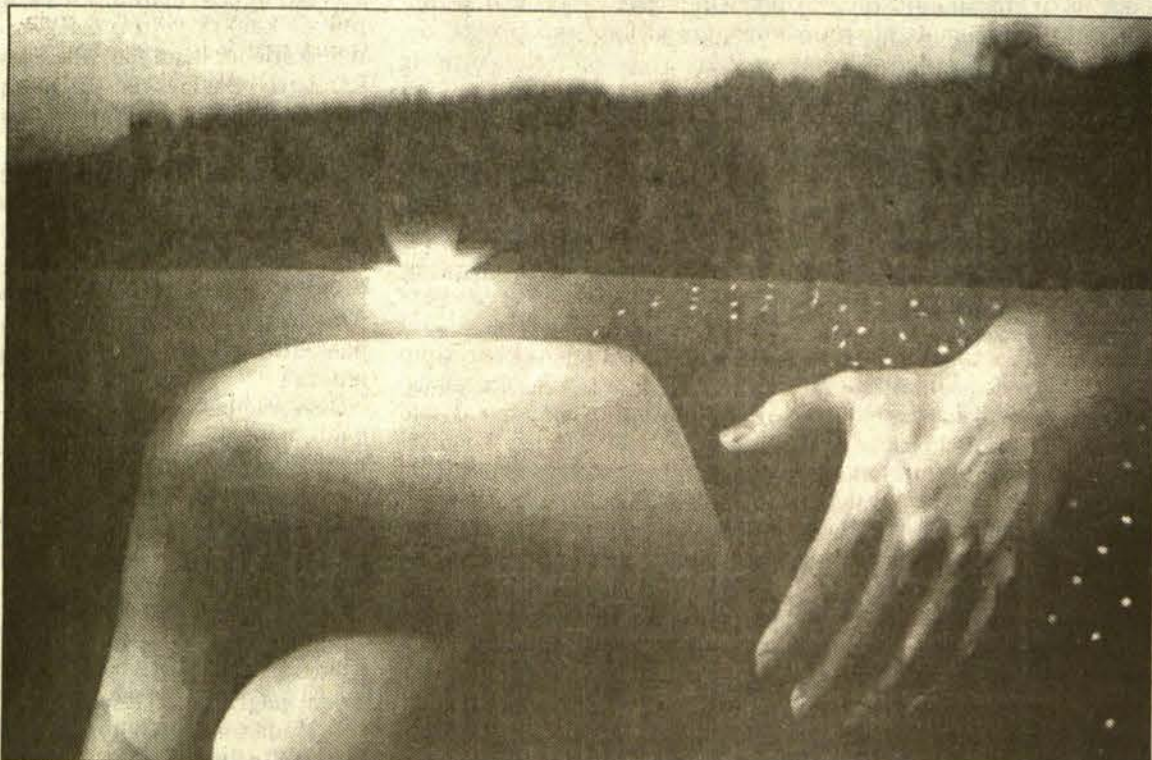
moteris sutapatinama, kurioje ji apgyvendinama. Fotografo vaizduotės dėka moters kūnas pavirsta teritorija, kurioje vyksta įvairūs pasaulio procesai, reiškiniai ir spektakliai: kūne auga žolė ir gelės, kūnas išsiterpsta

(Nukelta į 4 psl.)

Algimantas Kezys

„Jūratė 31“

Algimantas Kezys

„Paežerė“

Rabindranath Tagore (1861 - 1941)

IŠ „VAISIŲ RINKIMO“

I

Ar vasaros šventė tėra tik jauniems žiedams ir ar taipgi ne vystantiems lapams ir palinkusioms gėlėms?

Ar jūros daina pritaria tik kylančioms vilnims?

Ar ji taipgi nedainuoja ir su krintančiom vilnim?

Brangakmeniai jausti į kilimą, kur stovi mano karalius, bet čia yra ir kantrių grumstelių, laukiančių, kad paliestų jo koja.

Nedaug tėra išmintingų ir garbingų, kurie sėdi prie mano Mokytojo, bet jis taipgi savo ranka apglėbė ir paprastuolį ir padarė mane amžinu savo tarnu.

II

Mano jaunystė buvo tartum gelė — gelė, kuri numeta žiedelį kitą iš savo gausos ir nę nejaučia netekties, kai prie jos durų atslenka vėsus pavasario dvelksmas maldaudamas.

Dabar, jaunystei baigiantis, mano gyvenimas lyg vaisius, kai nebereikia jau nieko taupyti ir tik laukti, kad dovanotų saldumo pilną našą.

III

Tavo kalba paprasta, mano Mokytojau, ji ne tu, kurie kalba apie tave.

Aš suprantu, tavo žvaigždžių balsą ir tavo medžių tylą.

Aš žinau, kad mano širdis atsivers kaip gelė, kad mano gyvenimą pripildo slaptas šaltinis.

Tavo giesmės lyg paukščiai iš vienišo žiemos krašto, plasnoja krauti lizdus mano širdy prieš šiltą balandį, ir aš kantriai laikiu to mielojo meto.

IV

Dulkių saują galėtų paslėpti tavo ženklus, jei nežinočiau jų prasmės.

Dabar, tapęs išmintingesniu, išskaitau juos iš to, ką slėpė jie.

Jie išrašyti gėlių žieduose; vilnys atmuša juos iš savo putų; kalvos laiko juos savo viršūnėse.

Aš buvau savo veidą nugrėžęs nuo tavęs ir nežinočiau jų prasmės.

V

Kai buvau pasinėręs į savo sukauptą lobį, aš buvau lyg tas kirminas, kurs minta tamsoj tuo vaisium, kuriame jis ir gimė.

Tą gedimo kalėjimą aš palieku.

Kas man pešėsi tylą, kai ieškoti einu amžinosios jaunystės; aš atmetu visa, kas nesijungia į gyvenimą mano, kas nėra lengvas kaip mano juokas.

Aš bėgu per laiką, o mano širdie, o tavo karietoje šoka poetas dainuodamas, kai jis keliauja.

VI

Tu paėmei mano ranką ir patraukei mane prie savęs, pasodinau aukštoj sėdynėj prieš žmones, kol pasidariau baugus nei galintis eiti, kur nori; abejojantis ir bijantis užminti jų nemalonumų dagi.

Pagalčiau aš laisvas!

Smūgis ištiko, įžaidimo būgnas sudundėjo, nuo savo sėdynės atsidūriau dulkėse.

Mano takai atviri prieš mane.

Mano sparnai pilni dangaus troškimo. Neša jie prisijungti prie tvyskančių vidurnakčio žvaigždžių, pasinerti į gelmingą šešėlį.

VII

Mano naktis praėjo ant sielvarto lovos, ir mano akys pavargę. Mano sunki širdis nėra pasiruošus sutikti rytą su jo visais džiaugsmais.

Užtrauk šydą ant tos nuogos šviesos, stumk nuo manęs šitą žerintį liepsną ir gyvenimo šokį.

Švelnios tamsos apsiūstas tedengia mane savo klostėm, mano skausmą pridenk valandėlei nuo pasaulio triukšmo.

VIII

Kas man geriausia šiame pasauly, ateis iš tavo rankų: toks buvo tavo pažadas.

Dėl to tavo šviesa spindi mano ašarose.

Aš bijau būti vedamas kitų, kad neprarasčiau tavęs, laukiančio manęs pavest kryžkelėj.

Einu savo norų keliu, kol koks nors mano paklydimas tave sugundo ateit prie mano durų.

Nes aš turiu tavo pažadą, kad kas man geriausia šiame pasauly, ateis iš tavo rankų.

IX

Aš žinau, kad kurią dieną saulė leisdamas pasakys man paskutinį sudiev.

Piemenys gros savo dūdelėm prie seno ažuolo, ir banda ganysis upės pakrantėj, o mano dienos nuskės į tamsą.

Štai mano malda, kad žinočiau prieš išeidamas, kodėl žemė kvietė mane, apglėbdama savo rankom.

Kodėl jos naktinė tylą kalbėjo man apie žvaigždes, o jos dieninė šviesa mano mintis nardė į gelės.

Prieš išeidamas norėčiau pabūti prie savo paskutinio refreno, užbaigti jo muziką, tedega lempa, kad matyčiau jį veidą ir jums vainikuoti nupintą vainiką.

X

Aš mylėjau pasaulį akimis ir širdimi, aš apsupau jį savo širdy daugybe klosčių; aš užplūdau jo dienas ir naktis mintimis, kol pasaulis ir mano gyvenimas suėjo į viena — ir aš myliu savo gyvenimą, nes myliu dangaus šviesą, įausią many.

Jei palikti pasaulį tiek pat realu, kaip ir mylėti jį — tai turi būti prasmė tarp atėjimo gyveniman ir išėjimo iš jo.

Jei tą meilę suniekintų mirtis, tai to suniekinimo vėžys įsigrauztų į visus daiktus, ir žvaigždės imtų krūpčioti ir pajuostų.

Vertė ALFONSAS TYRUOLIS

Dailininkas Romas Viesulas kabina vieną iš savo didelių drobių — „Day of 23“, 64" x 74", 1971 metais Romoje. Nicoletti nuotrauka

Netekties vaizduotojas

INGRIDA KORSAKAITĖ

Romas Viesulas (1918-1986) — pasaulyje bene labiausiai išgarsėjęs lietuvių grafikas. Jis priklauso pokarinei Vytauto K. Jonyno įsteigtos Freiburg'o meno mokyklos Vokietijoje auklėtinių kartai. Gavęs Prancūzijos valdžios stipendiją, be to, dar tobulinosi Paryžiuje. Dailininkui emigravus į JAV, prestižinės stipendijos nuolat ženklino kūrinių jo biografiją. Sudarė puikias sąlygas ne tik tarpiti jo meniniam išsivystymui ir tobulėti pasirinktai grafikos technikai, bet padėjo sukurti ir svarbiausius estampų ciklus. Net tris kartus Romui Viesulai buvo paskirta Guggenheim stipendija (1958, 1964, 1969), įgalinusi padirbėti Prancūzijoje, Ispanijoje ir Italijoje. Jis taip pat yra gavęs Tamarin litografijos dirbtuvių Los Angeles (1960) ir Tiffani (1962) stipendijas, 1970 metais kaip reziduojantis dailininkas buvo pakviestas dirbti Tarptautinės Venecijos bienalės JAV paviljono grafikos studijoje, 1971 metais — Tarptautinėje meno studijoje Barcelonoje, Ispanijoje. Viesulo kūryba brendo žymiausiuose Europos ir Amerikos meno centruose. Šiuolaikinės dailės reiškinį jis pažino iš pirmųjų šaltinių ir pats įsiliejo į jos sūkurį.

Tarptautiniu mastu Romas Viesulas pirmiausia išgarsėjo kaip litografijos meistras. Vėliau ėmė daugiau eksperimentuoti, pamogę intaglio techniką ir didelio formato grafiką drobeje. Viesulo meninis mąstymas krypo abstraktėjimo ir įvairių kūrybos sričių integravimo linkme, bet niekada neprarado ryšio su konkrečia tikrove.

Ankstyvosios figūrinės, nespalvotos šeštojo dešimtmečio pradžios ir vidurio Viesulo litografijos dar rodo tam tikrus lietuvių grafikos mokyklos atšvaitus, bet juos jau stelbia stipri dvidešimtojo amžiaus Lotynų Amerikos dailės įtaka. Monumentalios, apibendrinamos formos, dažnai fragmentiška, stambiai planė kompozicija ir plonųjų linijų žvilgsniais brūkšniais subraižytos sodrios plotinės alsuoja didingos ramybės

ar, atvirkščiai, įtampas pritvinkusia nuotaika. Lemiamą poveikį dailininkui turėjo abstrakčiojo ekspresionizmo stilistika, gerai atitikusi dramatišką jo pasaulėjautą ir nuolat gvildenamą egzistencinę problematiką. „Žmogaus drama, žmogaus būtis — tas elementas visuomet persmelkdavo mano meną ir mano gyvenimą“, — sakė Romas Viesulas viename interviu, čia pat pabrėždamas jo kūriniuose visada esant konkrečią idėją ir su realybe susijusį turinį. Abstrakcijos ir konkretybės jungtis ypač akivaizdi ankstyvajame „Dainų“ cikle, su kurtame šeštojo dešimtmečio pabaigoje. Lietuvių liaudies dainų veikėjų, gamtos pavidalus ir visą erdvę čia gožia chaotiškas linijų siausmas, tarsi savaime tirstai ištryskusios litografinio tušo dėmės.

Vėlesniuose Viesulo cikluose mažėjo atpažįstamų tikrovės elementų. Susitelkęs ties vidinių išgyvenimų raiška, dailininkas visiškai atsidavė netramdomai abstraktaus piešinio stichijai. Daugelyje jo kompozicijų plokštumos priešpriešinamos erdvės kiauřymėms, bauginančiai atsiveriančioms lyg kaukolės akiduobės. Viesulo pieštos tarsi išdraskytos, sudarkytos formos kelia agresyvios nakinančios jėgos asociacijas. Nuozmios grėsmės įvaizdžiu dailininkui iš pradžių buvo plėšrus žvėris, staigiantis vilkas („Sutemo žemė ir dangus“, 1957, ir kiti „Vaikų serijos“ estampai), vėliau tą pačią nykią nuotaiką kėlė grynai formos kalba. Neįprasti „Autoportretas su skėriu“ (1961) ir „Autoportretas kaip bulvė“ (1967) perteikia ne išorinius dailininko bruozus, o vien geliantį dvasios sopulį.

Į kūrinių gyvenimo pabaigą imu suprasti, kad visos mano pokarinės kūrybos šerdis yra savo krašto laisvės praradimo skriauda“, — sakė Romas Viesulas 1985 metais. Iš tiesų, jam būdingas dramatiškas egzodo suvokimas ir vaizdavimas mirties, netekties temų, išplečiant lietuvių išeivių būties problematiką į visuotinę žmogiškąją plotmę. Ką dailininkas beinais vaizduotų, ar mirtiną Ispanijos vairoreidų kovą (ciklas „Toro De-

sconocido“, 1960), ar kampaną įvairytos Amerikos indėnų genties žūtį (ciklas „Smūgis“, 1962-1963), ar siaubo iškreiptą vaikų netekusios japonės motinos veidą (triptikas „Jonkeriai“, 1967), — kitų tautų žmonių kančios jam priminė ir tragiškuosius lietuvių istorijos puslapius. Kaip ir visą tų metų Viesulo grafiką, šių ciklų litografijas turtina spalvos, čia aitriai nušviečiančios didelius plotus, čia sklindančios subtiliais pus-toniais.

Praradimo skausmo, smurto tematika, dažnų Viesulo grafikoje, vainikuoja ciklas „Raudos“ (1971-1972). Taup, išgryninta ciklo estampų forma turi geometrinės abstrakcijos, minimalizmo elementų ir labai skilusias linijas, tarsi savaime tirstai ištryskusios litografinio tušo dėmės.

„Raudas“, kaip ir „Dainas“ įkvėpė lietuvių tautosaką. „Dainų“ leidinyje drauge su estampais net buvo įdėtos pačios dainos (ir jų vertimas į anglų kalbą). „Raudų“ kompozicijose visiškai atsiribota nuo konkrečių folklorinio teksto, atsiskyrta bet kokio iliustravimo ar bent metaforinio asociatyvinio ryšio su tradiciniu turiniu. Juodame fone monochrominiu reljefu išspausdinti estampai keri precizija ir išbaigtumu, vienin-gumu ir įvairove, stebina nauju, savitu tautosakos interpretavimu. Pavaizduotas realias pirmiausia sudaro įvairūs kankinimo įrankiai, kurių senovinių rinkinių dailininkas buvo matęs Salzburgo muziejuje, Vokietijoje. Vis dėlto yra ir nuorodų į lietuvių tautosaką, archaiskas jos šaknis. Žodį „rauda“ Viesulas, neabejingas lingvistikai, kildino iš sanskrito ir visus ciklo estampus pavadino skambiais paslaptingais žodžiais („Gantas“, „Sagota“, „Tiktis“ ir kt.). Pirmą kartą eksponuojant ciklą Romoje (ten jis buvo sukurta), vizualinius išpūdžius pagal dailininko sumanymą papildė elektrominė muzika — amerikiečių kompozitoriaus Alvin Curran harmonizuota dūžų rauda

(Atkelta iš 3 psl.)

tamsiame vandenyje nei vėlyvo pavasario lytis, kūne atsiveria nepažini bauginanti, bet kartu viliojanti tamsa; kūno kontūrai ir šešėliai sušmėzuoja puslapyje nei klausimas, provokacija, vilionė ar kvietimas; čerpių stoge, lyg kokiam skeldėjantiame veidrodyje regėti moterų veidų atšvaitas; moters plaukai plevėsuoja virš švytinčių šventovės bokštų; moters veide, lyg pajūrio smėlyje išspausdusios paukščio pėdos, pasakoja apie žmogiškos ir gamtiškos būties neišskiriamybę, apie augalą ir kūną — du gyvus organizmus (ypač įsidėmėtini augalijos ir kūnų kolažai puslapiuose 19, 47, 51, 61-63, 129, 165); merginos veido siluetas, įaugęs į bažnyčios arką, primena žmogaus ir erdvės, kūno ir architektūros sąlytį bei sąveiką.

Intriguoja moters kūno architektūra, kūno suarchitektūrinimas Kezio fotografijose: žvilgtelėk, kaip baletos pozos išlenktą moters figūrą ženklina dangoraižių stiklas (p. 29), kaip moters-madonos veidą uždengia šešėliuotas grindinys (p. 71), kaip moters veidas pasidaro tobulą iškabą, tarsi išpašyta namo sienoje (p. 95), kaip paprasčiausias veidas paverčiamas tobulą linijų ir šešėlių geometrija (p. 121, 127), kaip skeldėjanti apleisto senamiesčio namo siena suauga su veido reljefu (pp. 174-175), kaip šešėlių žaismas paverčia moterį skulptūra (pp. 15, 94).

Besizvalgydamas į tobulą kūno architektūrą, pastebi žinlias fotografo nuorodas į žinomus meno kūrėjus ir kūrinius; architektūrinų formų suskaldytose ir išlankstytoje moters krūtyse ir rankose (p. 59), kojos, padengtos geometriniais žvieslos linijomis (p. 61), imi skaitytai Picasso ar Picabia kompozicijas; moters kūne atsivėrusi dangaus ermė prisišaukia Magritte (p. 85).

Knyga stebina Kezio fotografuojamų moterų kūno, kiekvie-

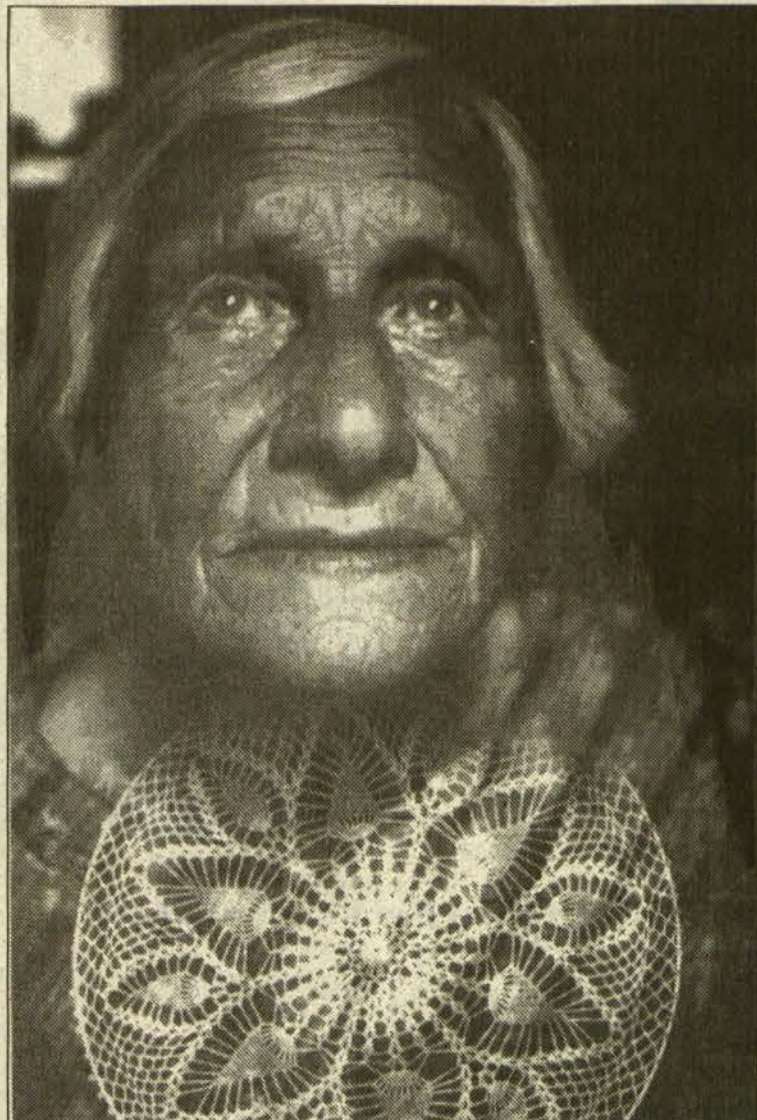
„Motula mano“.

„Raudos“ — ryškiausias pavvydzys, kaip asmeninis egzodo sielvartas Romo Viesulo kūryboje, jungėsi su žmogų amžius lydėjusios kančios išgyvenimu. Dailininkas neužsisklendė graudžioje prarasto lietuviškojo sodžiaus nostalgijoje, jam buvo svetimas parapijinis bendruomenės patriotizmas, stereotipinė atributika bei ornamentika. Viesulo kūrybai apibūdinti gerai tinka Vytauto Kavolio žodžiai: „Būti lietuviu šiais laikais įmanoma tik tada, kai savo lietuviškumui liudijį jautrumą visų žmonių skausmui“. Panašių kūrybinių nuostatų laikėsi ir tokie išeivijos kūrėjai kaip Teleforas Valius, Algimantas Mackus, Jonas Mekas.

Vertindami Romą Viesulą visos lietuvių 20-ojo amžiaus antrosios pusės grafikos kontekste, neapsiriksime teigdami, kad jis — vienas iš pionierių, įsisavinančių moderniosios dailės kryptis, ypač abstrakčiojo ekspresionizmo, vaizdavimo būdą ir vienas iš rytingiausių novatorių, perkuriant liudies meno palikimą.

„Raudų“, kaip ir kitas, „Pastabų apie vaizdą ir garsą“ (1965), ciklas rodo, kad dailininkas ieškojo sąlyčio tarp erdvės ir laiko menų, vaizdo ir muzikos. Nesvetimas jam buvo ir žodžio menas. Antai ciklams „Smūgis“ ir „Toro Desconocido“ dailininkas parašė poetines įžangas. Jaunystėje, dar Lietuvoje, jis lankė Vilniaus miesto teatro vaidybos studiją. Turtingos meniškos prigimties intelektualas ne kartą rašė dailės klausimais,

Apie moters reikšmes ir įvaizdžius

Algimantas Kezy

„Adeliukė“

nos kūno dalies ekspresija ir simbolizmu. Kerintys kūnų paviršiai, kūno reginiai, kūniškumas, persikūnijimai. Nors dabarties kultūros itin obsesiškai domisi kūnu, vaizduojamame mene, tokiam kaip fotografija, tik per kūną galima paregėti slaptaį „as“, tik kūno paviršiuje išsipaude mūsų asmenybės bruozai.

Fotografuojamos moterys ir merginos Kezio darbuose tarsi primena mums, kad kūnas esti svarbiausia asmens tapatybės vieta; asmuo gyvena savo kūne ir sykiu jį kiekvieną dieną iš naujo patiria. Išgyventas skausmas, persirgotos ligos, užgijusių žaizdų randai — visa gyvenimo

aiškinosi Čiurlionio fenomeno unikalumą, stengėsi išpėti Adomo Galdiko „pedagoginę mislę“, parengė savo mokytojo Freiburg'e Teleforo Valiaus monografiją. Spaudoje skelbta daug turiningų interviu su Romu Viesulu, padedančių geriau suprasti jo kūrybą. Išliko šeimos saugomas turtingas rašytinis dailininko archyvas, kuris dar laukia tyrinėtojų.

Romo Viesulo kūrinių turi žymiausi Amerikos ir kitų žemynų muziejai bei bibliotekos. Tarptautinėje dailės kūrinių rinkoje jo estampai vertinami dešimtimis tūkstančių dolerių. Ilgas būtų daugybės parodų, kuriose dailininkas dalyvavo, sąrašas. Paminėsime tik tai, kad jis buvo daugkartinis stambiausių tarptautinių grafikos ir litografijos parodų Cincinnati, Santiago, Tokyo, Madrid, Milan, Catanija, Krokuvėje dalyvis ir įvairiuose pasaulio kraštuose surengė apie pusšimtį personalinių parodų. Romas Viesulas yra pelnęs kelias dešimt garbingų premijų bei apdovanojimų.

Romas Viesulas priklauso tiems „egzodo augintiniams“, tai „kryžkelės generacijai“, apie kurią poetas Algimantas Mackus sakė, jog ji „patyrė, kad nėra nieko baimesnio žmogaus gyvenime, kaip neturėti žemės, kuri visais atžvilgiais galėtų pavadinti sava“. Prisirišimo ir išlaisvinimo, praradimo ir įgijimo (pasak Mackaus, „kai kas yra duota ir kai kas atimta“) priešpriešos ir lėmė netektį apraudančios Romo Viesulo grafikos įtampą, kuri prisidėjo prie pasaulinės jo slėvės.

Istorija įrašyta į žmogišką kūną. Kai kuriose fotografijose Kezy išryškina moters odos poras, randus, paversdamas „medžiagišką“, tiesiog apčiuopiamą odos paviršių savitu austiniu rūbu, slepiančiu nuo pasaulio kraują, kaulus, raumenis, žarnas ir gyslas, bet atsiveriančiu pasauliui savo išoriniu grožiu.

Moters fotografijos verčia mąstyti apie kūną kaip įvairių susikertančių gyvenimo patirčių vieta: kūno paviršiuje matyti ne tik akimirksnio nuotaikos, bet ir nugyventi metai. Kūnas — kaip kančių ir skausmų, malonumų ir džiaugsmų, nusivylimų ir vilčių archyvas. Iš tiesų, žvelgdami į Kezio darbus, galime suvokti, kad kūnas yra veidrodis, per kurį istorija ir kasdienybė kalba apie žmogų ir to žmogaus išgyvenamą bei gyvenamą kultūrą.

Kultūra įsivaizduoja žmogaus kūną ir per mus tą vaizdinį realizuoja. Kiekviena epocha, kiekviena kultūra savaip perrašo kūną. Šiuolaikinėje kultūroje kūnas yra suvokiamas kaip sielos atspindys, kaip įvairiausių ženklių rinkinys. Kezio fotografijos mums atveria kai kuriuos iš šitų kultūros ženklų. Kokias reikšmes fotografo moters komunikuoja? Kokius ženklus mūsų kultūra yra įrašiusi į Kezio fotografuojamų moterų odą? Kokie ženklai yra patys iškalbiausi?

Vartančio knyga atsakymas: mistifikuotas, šešėliuotas, uždengtas paslapties skraiste kūniškumas (p. 50), slepiantis ir besislapstantis kūnas (p. 52, 54), ištirpęs augalijos liutyje kūnas (p. 51), kūnas, tarsi tamsos vandenyne plūduriuojanti balta ledo lytis (p. 53), kūnas, suaugęs su savo aplinkos architektūra (p. 71, 72), kūnas, susiliejęs su žemės teritorija, pats pasidarys tos teritorijos dalimi (p. 62-62). Daugybė kūno tipų: kenčias, sakralinis, tragiškas, karivališka žaismingas. Kezio darbuose gali išskaityti moterį nei motiną-tėvynę, kviečiančią žygdarbiui (p. 116), nei besisleidžiančią gelę (p. 123, 124, 129), nei rūpintojėlį, sustingusį tautinės geografijos platumose (p. 99, 103). Per moters kūno įvaizdžius paregime moterį-idealą (p. 156, 159), moterį-madoną (p. 144, 152), moterį-gundytą (p. 67, 72, 107, 212), moterį-gundomą (p. 105).

Moters kūnas, kaip ir kiekvie-

no iš mūsų, perversas žvelgiančio. Matau, kad žavėčiausi, regiu, kad nustebčiau, žiūriu, kad suvokčiau. Kūnas kuria žinojimą. Ne tik mėginame pažinti vienas kito kūnus, bet ir patys kūnai atpažįsta mus. Kokie pažinimo ir žinojimo randai įgraviruoti į Kezio fotografijų moters kūną?

Išraiškinguose veidų paviršiuose atpažįstame susimastymą (p. 44, 83); nuleistos akys ir lyg maldai sudėtos rankos pasakoja apie Transcendencijos pastangą (p. 122, 144); įsivaizduojamam skrydžiui ištiesios rankos primena mūsų dvasios polėkį (p. 26-27); tamsus figūros siluetas, nei kokia nors viduramžių skulptūra, prisipažįsta apie susikaupimą ir rimtį (p. 81); atpažįstamas klausimas (p. 20), nujačiamas liūdesys (p. 24), išpažįstami vilionės kerai (p. 67, 72).

Viena iš moters kūno reikšmių, kurią autorius taip iškalbingai apibūdina, cituodamas Šventojo Rašto *Giesmių giesmę*, yra erotinė, seksualinė. Aistru ir geismo monarchija, paslapties ir atsivėrimo karalija, malonumų ekonomija, neatskiriama susijusi su pažinimu ir žinojimu (prisiminkime Adomo ir Ievos mitą). Seksualinis geismas ir smalsumas konstruoja fantazijas ir vizijas, susijusias su moters, kaip geidžiamos, trokštamos vaizdiniu; moteris tampa geismo, aistros, noro žinoti ir pažinti kryžkelę (skyrus „Actus“). Žinojimas žvilgsniu, žinojimas geismu, pažinimas per erotikos blyksnį. Geismas, žvilgsnis, žinojimas, tiesa ir moters kūnas vienas su kitu persipynę. Per kūnus atpažįstame, susipažįstame, išpažįstame.

Galėtume teigti, kad dažnai moters kūnas pasidaro tik mūsų žvilgsnio konstrukcija; mūsų žvilgsnis sukuria tai, į ką žiūrime. Kaip knygos *Moterys* autorius teisingai pastebi savo įvade, labai daug kas priklauso nuo žiūrinčio, nuo jo sugebėjimo suvokti ir skaityti meno kūrinių. Tad kiekvieno prerogatyva — savaip perskaityti daugiareikšmius moterų ir moteriškumo įvaizdžius, sugriebtus Kezio darbų, savų žvilgsniu perrėžti viliojančių ir kiekvienąsyk naujai atsiveriančių fotografijos paviršių.

Užvertęs Algimanto Kezio knygą *Moterys*, tikiesi naujų fotografo darbų, kuriuose būtų gvildinamos ir vyro reikšmės bei simboliai, vyriškumo įvaizdžiai bei gamtovaizdžiai, kita neišsenkančios žmogiškos būties pusė.

Juozės Augaitytės karjeros kelionė

(Atkelta iš 2 psl.)

sužadėtinio kunigaikščio Jelecio ištikimybę pareiškiančios arijos, o ranką laikydama už nugaros perduoda laiką netoli stovinčiam Hermanui, kuriame nurodo kaip po vidurnakčio, kunigaikštienėi užmigus, įeiti į jos kambarį. Pavlovskis tą sceną „pataise“, 45 laipsnius pasukęs ją stovėti šonu į auditoriją ir patarė „nepastebimais“ judesiais perduoti jos šelmiškas mintis spektaklio žiūrovams. Žiūrovai iš karto reagavo. Po šio spektaklio ji skubiai pradėjo ieškoti Frescobaldi Institute klausytų paskaitų užrašų apie „scenos amata“.

Šioji rolė buvo jos pirmąją pakopa, nuo kurios ji palengva lipo aukštyn, siekdama kitų, pirmiausių rolių. Ilgai laukti neteko. Netrukus teatro vadovybė paskyrė jai dainuoti panašią, pagrindinę, apgaulingai suvedžiojančios Lauretos rolę Puccini komiškoje operoje „Gianni Schicchi“. Šioji privedė prie kitų dviejų pagrindinių Puccini operų „Madama Butterfly“ ir „La Boheme“ rolių.

(Tęsinys ateinančių šeštadienį)